

KLEINSCHALIGE REKREATIE

Ton Herjkens

Zowel in de meeste publikaties als in het normale spraakgebruik worden de termen **rekreatie** en **toerisme** in een adem genoemd zonder verder stil te staan bij het verschil in inhoud. Wanneer we Van Dale, het groot woordenboek der Nederlandse taal, opslaan, vinden we het woord **rekreatie** omschreven als 'ontspanning, uitspanning en verpozing'. Het woord **toerisme** wordt omschreven als 'reizen als sport of ontspanning, inzonderheid met het doel verschillende bezienswaardige of bekende plaatsen te bezoeken'. Bij het woord **toerist** wordt hieraan nog toegevoegd: 'inzonderheid in een hem vreemd gebied'.

Hoewel uit deze omschrijving kan worden afgeleid dat iemand tegelijkertijd als toerist en als rekreatant kan worden beschouwd, is er toch wel enig verschil tussen beide begrippen. Toerisme kan globaal omschreven worden als het 'verkoppen' van het rekreatieve produkt aan mensen van elders, waarbij de nadruk ligt op de economische aspecten, zoals inkomsten en werkgelegenheid. Bij rekreatie gaat het daarentegen om de activiteiten zelf en het creëren van de daarvoor benodigde voorzieningen. Uit deze omschrijving blijkt echter ook dat toerisme en rekreatie complementaire zaken zijn, die een goede onderlinge afstemming vragen.

Het rijksbeleid met betrekking tot de openluchtrecreatie is weergegeven in het 'Structuurschema Openluchtrecreatie' dat eind 1985 door de Tweede Kamer is vastgesteld.

De hoofddoelstelling van het rijksbeleid wordt in het structuurschema als volgt verwoord: 'Het binnen het kader van het totale overheidsbeleid verzekeren van een verscheidenheid aan ruimtelijke mogelijkheden voor openluchtrecreatie, die tegemoet komt aan de voorkeuren van groepen en individuen, opdat in beginsel alle categorieën van de bevolking kunnen deelnemen...'. Hieraan wordt uitdrukkelijk toegevoegd dat een en ander in relatie moet worden gezien met onder andere het in stand houden en tot stand brengen van de gewenste ecologische omstandigheden, de zelfontplooiing van individuen en bevolkingsgroepen, werkgelegenheid en het beperken van de maatschappelijke kosten. Het streven naar een zo groot mogelijk verscheidenheid aan voorzieningen, slaat zowel op de dagrekreatie als op de verblijfsrekreatie.

Ten aanzien van de dagrekreatieve ontwikkelingen is het streven erop gericht deze zo veel mogelijk plaats te laten vinden binnen de invloedssfeer van de grote(re) steden (goedkoper te bereiken en beperken van de mobiliteit). Met betrekking tot de stedelijke invloedssfeer wordt gesproken van 'een optimaal recreatief medegebruik van het landelijk gebied', met dien verstande dat daarbij bedoeld wordt op 'milieuvriendelijke vormen van dagrekreatie (onder andere wandelen, fietsen en paardrijden). Voor de verblijfsrekreatie wordt, behalve op de gewenste verscheidenheid, ook nadrukkelijk het accent gelegd op het stimuleren van betaalbare vormen. Het rijksbeleid met betrekking tot de verblijfsrekreatie komt ook tot uitdrukking in de middelen in werking getreden Kampeerwet. Ofschoon kleinschalige vormen van rekreatie in het structuurschema niet als zodanig aan de orde komen, biedt het bovenstaande toch wel aanknopingspunten om dit begrip verder af te bakenen.

Wat wordt bedoeld met kleinschalige rekreatie

Het begrip kleinschalige rekreatie is al zo ingeburgerd dat je zonder meer zou verwachten dat hiervoor mooie, pasklare definities bestaan. Dit is echter niet het geval. Vaak wordt dit gevoelsmatig benaderd. Wanneer wel een poging wordt gedaan dit begrip te omschrijven, wordt meestal volstaan met wat algemene termen en enkele voorbeelden, die iedereen aanspreken.

Kamperen bij de boer in Drente



Omschrijvingen die vaak gebruikt worden als men het heeft over kleinschalige rekreatie zijn: goedkoop, betaalbaar, op het individu gericht, extensief, kleine en simpele voorzieningen, groot contact met de omgeving, landschapsbeleving, geen afbreuk doen aan ecologische omstandigheden, weinig mensen gelijktijdig aanwezig en medegebruik. Stuk voor stuk zijn dit omschrijvingen die je gevoelsmatig aanspreken, maar daarmee is het begrip kleinschalige rekreatie nog geenszins bepaald.

Alvorens hiertoe een nadere poging te doen is het nodig even stil te staan bij het begrip medegebruik. Met medegebruik wordt bedoeld dat een bepaald gebied naast de hoofdfunctie nog een of meer andere (aan de hoofdfunctie ondergeschikte) functies vervult. In relatie tot het recreatief medegebruik in het buitengebied kunnen de volgende hoofdfuncties worden genoemd: landbouw, (boezem)water, natuurgebied en productieties.

In dit artikel wordt onder kleinschalige rekreatie verstaan: 'Iedere op de beleving van de omgeving gerichte, ongeorganiseerde vorm van rekreatie} medegebruik in relatie tot de hoofdfuncties landbouw, water, natuur en houtproductie, op voorwaarde dat het voortbestaan aan de hoofdfunctie niet in gevaar wordt gebracht'. Op basis van deze definitie zal aangegeven worden welke vormen van verblijfs- en dagrekreatie tot de kleinschalige vormen van rekreatie worden gerekend.

Kleinschalige verblijfsrecreatie

De Kampeerwet onderscheidt twee hoofdvormen van verblijfsrecreatie, namelijk kampeervormen in 'gewone exploitatie' en kampeervormen in 'bijzondere exploitatie'. De kampeervormen die onder de gewone exploitatie worden gerangschikt zijn: kampeerterrainen met toeristische en/of vaste standplaatsen, zomerhuizenterreinen, appartementsgebouwen en kamphuizen/jougdherbergen. Tot de categorie bijzondere exploitatie behoren: kamperen bij de boer, groepskamperen, incidenteel kamperen, kampeerboerderij/tijdelijk kamphuis of blokhuut (maximaal gedurende 100 dagen per jaar), natuurkampeerterrainen, kort kamperen en kamperen op eigen grond. Alvorens aan te geven welke van deze vormen tot de kleinschalige recreatie gerekend kunnen worden, is het gewenst deze vormen van verblijfsrecreatie nader toe te lichten.



- De terreinen en/of gebouwen die ten dienste staan van de zogenaamde gewone exploitatievormen, hebben in principe maar één (hoofd)functie, namelijk de recreatie. Van ondergeschikt recreatief medegebruik is derhalve geen sprake. Deze kampeervormen komen vrij algemeen voor. Nagenoeg ieder van ons heeft wel eens een vakantie doorgebracht op een kampeerterrain, in een jougdherberg of in een luxe bungalowcentrum.
- Kamperen bij de boer is, tenzij de gemeente dit in een bestemmingsplan uitsluit, mogelijk op het erf van de boerderij voor maximaal 5 kampeermiddelen gedurende de periode van 15 maart tot 31 oktober.
- Het groepskamperen ten behoeve van door de Minister van Landbouw erkende verenigingen of organisaties voor een periode van maximaal 100 dagen per jaar. De gemeente kan beslissen of ze dit al dan niet wil toestaan en zo ja, op welke plaatsen binnen de gemeente.
- Incidenteel kamperen ten behoeve van enkele gezinnen of een kleine groep van maximaal 5 tenten of

3 toeristische kampeermiddelen, voor een periode van maximaal 6 weken, is toegestaan op voorwaarde dat het bestemmingsplan dit niet uitsluit. De gemeente kan bepalen waar dit wel of niet toelaatbaar wordt geacht.

- Bij kampeerboerderij (gedeelte van een boerderij), tijdelijk kamphuis of blokhuut gaat het om een eenvoudige vorm van verblijfsrecreatie voor maximaal 100 dagen per jaar. Wanneer een gemeente hieraan niet wil meewerken moet ze dit uitsluiten in de betrokken bestemmingsplannen. Een kampeerboerderij in de zin van de Kampeerwet is iets anders dan de kampeerboerderij zoals we die van oudsher gewend zijn. Deze is namelijk specifiek ingericht en heeft een recreatieve hoofdfunctie. In de Kampeerwet worden ze voortaan aangeduid als kamphuis. Bij het nieuwe begrip kampeerboerderij gaat het om niet als zodanig ingerichte delen van een agrarisch bedrijfsgebouw die tijdelijk (maximaal 100 dagen per jaar) gebruikt worden ten behoeve van de recreatie.
- Natuurkampeerterrainen zijn bedoeld voor kamperen in bos- of natuurgebied met een omvang van ten minste 25 ha. Hier mogen ten hoogste 40 toeristische kampeermiddelen worden geplaatst op een al dan niet aaneengesloten terrein dat niet groter is dan 1 ha. Het terrein mag het gehele jaar gebruikt worden met dien verstande dat de maximale tijdsduur per kampeermiddel 6 weken bedraagt. Wanneer de gemeente hieraan niet wil meewerken moet dit in het bestemmingsplan worden uitgesloten. Voorbeelden van deze vorm zijn de Staatsbosbeheer natuurkampeerterrainen, waarop alleen enkele eenvoudige sanitaire voorzieningen aanwezig zijn.
- Het kort kamperen is bedoeld voor het vergroten van de mogelijkheden ten behoeve van de trekken-de kampeerder. De toegestane (3 toeristische) kampeermiddelen mogen maximaal 3 dagen op één plaats verblijven. In het bestemmingsplan kan de gemeente tot uitdrukking brengen of ze deze vorm van verblijfsrecreatie wel of niet wil toestaan.
- Kamperen op eigen grond heeft betrekking op één kampeermiddel gedurende het gehele jaar. Met eigen grond wordt niet bedoeld het erf van een woning of een boerderij. Het bestemmingsplan moet bepalen of de gemeente wel of niet wil meewerken aan deze vorm van verblijfsrecreatie.
- Verder kan nog gewezen worden op het bezoek en verblijf aan/bij familie en kennissen. Uit de voorlopige resultaten van het 'Strukturonderzoek naar dag-en verblijfsrecreatie' in 1984 (Centraal Bureau voor Statistiek), blijkt dat bijna de helft van de Nederlandse bevolking meedoet aan deze vorm van recreatieve tijdspassing.
- Ook de trekkershutten die niet op specifieke rekrea-

tieterreinen staan, worden gerekend tot de kleinschalige vormen van verblijfsrecreatie. In de praktijk worden de trekkershutten tot op heden nagenoeg uitsluitend gebouwd op bestaande verblijfsrecreatieterrainen. Zoals eerder vermeld worden deze terreinen niet tot het begrip kleinschalig gerekend.

Uit de gegeven omschrijving van het begrip kleinschalige recreatie en de typering van de diverse vormen van verblijfsrecreatie, zoals onderscheiden in de Kampeerwet, kunnen de volgende vormen van verblijfsrecreatie tot de categorie kleinschalig worden aangemerkt: kamperen bij de boer, groepskamperen, incidenteel kamperen, kampeerboerderij/tijdelijk kamphuis of blokhuut, natuurkamperen, kortkamperen, kamperen op eigen grond en kleine groepjes trekkershutten.

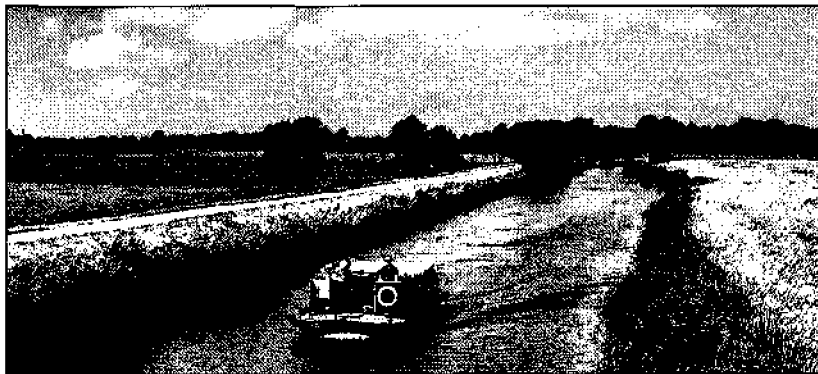
Kleinschalige dagrecreatie

De dagrecreatie kan onderscheiden worden in de volgende hoofdvormen:

- zwemmen/zonnen;
- vissen/watersport (kanoën, roeien, plankzeilen, zeilen, motorboten en waterskiën);
- toeren/bezoek attractiepunten (autorondritten, fietsen, paardrijden, huifkar, bezoek aan kleinere, verspreid voorkomende musea, galerieën, monumenten en cultuurhistorische elementen);
- wandelen;
- het bezoeken van dagcampings en picknickplaatsen.
- *Zwemmen en zonnen* geschieden voor het overgrote deel in daartoe specifiek ingerichte voorzieningen (met bijbehorende nevenvoorzieningen als parkeerplaatsen e.d.), zoals strandbaden, zwembaden en ligweiden. Deze vormen vallen niet onder de gehanteerde omschrijving van het begrip kleinschalige recreatie. Dit is wel het geval wanneer plassen, kanalen ed. incidenteel gebruikt worden voor deze vorm van recreatie.
- Voor het verzamelbegrip *toeren* ligt de situatie veel complexer. Het bezoek aan kleinere, verspreid in het buitengebied voorkomende musea, monumenten, attractiepunten, bezoekerscentra ed. is tot de categorie toeren gerekend, omdat dit bezoek vaak een onderdeel is van een fiets- of een autotocht. Behalve het feit dat tot deze categorie uiteenlopende vormen van recreatie gerekend zijn (en die elkaar soms slecht verdragen), zijn ook meerdere invalshoeken mogelijk. In de eerste plaats kan een onderscheid gemaakt worden in routegebonden en niet-routegebonden vormen. Eenzelfde invalshoek is het al dan niet georganiseerd en/of in wedstrijdverband beoefenen. Zoals uit de eerder gegeven omschrijving blijkt, kunnen de georganiseerde vormen van het toeren niet tot het begrip kleinschalig worden gerekend. Enkele voorbeelden hiervan zijn autorally's, oriënteringsritten en rijwieltoertochten.

Wat betreft het onderscheid routegebonden en niet-routegebonden doet zich de vraag voor of routegebonden vormen van het toeren al dan niet tot de kleinschalige recreatie gerekend kunnen worden, omdat hierbij sprake is van het treffen van specifieke voorzieningen, zoals het aanleggen van paden en het aangeven van routes. Voorbeelden hiervan zijn uitgezette wandelroutes (van diverse lengtes) in bossen en natuurgebieden, (op kaart) aangegeven fietsroutes en dergelijke. Dit is een zekere mate van organisatie. Aangezien dit echter in feite eenmalige activiteiten zijn en het gebruik ervan 'individueel' plaatsvindt, kan het individuele gebruik van routegebonden voorzieningen aangemerkt worden als kleinschalig. Dit gefit niet voor het bezoeken van zogenaamde attractiepunten en bezoekerscentra. Bij deze voorzieningen, waarbij het aantrekken van bezoekers voorop staat, kan de recreatieve functie als hoofdfunctie aangemerkt worden. Voorbeelden hiervan zijn dierentuinen, speeltuinen, informatiecentra van Staatsbosbeheer en een trekpleister als Orvelte.

- **Vissen en watersport.** Uitgezonderd specifieke visvijvers, kan het vissen altijd als kleinschalig worden aangemerkt. Wanneer er al voorzieningen zijn gecreëerd, zijn deze dermate gering van omvang dat het voortbestaan van de hoofdfunctie niet in gevaar wordt gebracht. In dit verband dient er wel op gewezen te worden dat, wanneer er sprake is van een kwetsbare oevervegetatie, het medegebruik ten behoeve van het vissen beperkt dient te blijven. De watersport wordt doorgaans onderscheiden in de kleine watersport (plankzeilen, kanoën en roeien) en grote watersport (zeilen en motorboten). Kenmerkend voor de grote watersport is dat dit veelal geconcentreerd plaatsvindt in redelijk grote aantallen. Ook zijn er qua ruimtebeslag niet onbelangrijke voorzieningen nodig als haventjes, aanlegsteigers en dergelijke. Hierbij geldt voor motorboten nog dat deze door de golfslag nogal eens schade veroorzaken aan oevers en vegetatie en dat er sprake kan zijn van geluidsoverlast. Een en ander leidt ertoe dat de grote watersport niet onder het gehanteerde begrip kleinschalig valt. Dit is ook het geval met waterskiën in verband met de daarvoor gebruikte motorboten. Roeien en kanoën zijn daarentegen bij uitstek vormen van kleinschalige recreatie. Ze vragen geen of weinig specifieke voorzieningen, die bovendien beperkt van omvang zijn. Ofschoon het plankzeilen door iedereen tot de kleine watersport wordt gerekend, is er toch een aantal redenen om deze vorm van watersport niet als kleinschalig aan te merken. Om goed te kunnen plankzeilen zijn twee voorwaarden belangrijk, namelijk voldoende wind en een behoorlijke oppervlakte aan water. Doordat deze activiteit doorgaans gekoncen-



Een hufboot in een Groninger moor

treerd plaatsvindt, zijn specifieke voorzieningen in de vorm van parkeerplaatsen gewenst. Een andere reden om het plankzeilen niet tot de kleinschalige recreatie te rekenen is gelegen in het feit dat het plankzeilen moeilijk te combineren valt met andere vormen van recreatie, zoals roeien, kanoën, zwemmen en vissen.

Een heel bijzondere vorm van watersport is het wadlopen. Wadlopen vindt nagenoeg altijd plaats onder leiding van een gids. In deze zin is er sprake van een georganiseerde vorm van recreatie. De aanwezigheid van een gids heeft in feite maar één reden: de veiligheid. Zonder kennis van de snel wisselende omstandigheden is het wadlopen zeer gevaarlijk. Wanneer wij hiermee rekening houden, alsmede met de groepsgrootte, kunnen groepen tot maximaal 15 personen als kleinschalig worden aangemerkt. Dat bij het wadlopen sprake is van ondergeschikt medegebruik staat buiten kijf.

- **Wandelen** wordt doorgaans als het meest spreken- de voorbeeld van kleinschalige recreatie beschouwd. Evenals bij het toeren het geval was, geldt dit voor alle vormen van zowel routegebonden als niet-routegebonden wandelen. Een uitzondering hierop vormen de georganiseerde wandeltochten.
- **Dagcampings en picknickplaatsen** beslaan een geringe oppervlakte en hebben hooguit enkele simpele voorzieningen en kunnen daardoor als kleinschalig worden aangemerkt.
- Tot slot wordt nog ingegaan op het jagen als vorm van vrije tijdsbesteding. Georganiseerde vormen, zoals drijfjachten met veel jagers en drijvers, vallen niet onder het gehanteerde begrip kleinschalig. Voor het individuele jagen en het jagen in kleine groepjes is de situatie genuanceerder. Naast de spanning van het jagen speelt de beleving van de omgeving ook een rol. Hier staat weer tegenover

dat er ook sprake kan zijn van geluidsoverlast. Alles

Lijft uit: genomen wordt ook deze vorm van jacht niet tot de kleinschalige recreatie gerekend.

Samenvattend kunnen de volgende vormen van dagrecreatie als kleinschalig worden aangemerkt: zwemmen zonder specifieke voorzieningen in kanalen en waterlopen, alle niet georganiseerde vormen van rondritten, fietsen, paardrijden, bezoek aan verspreid voorkomende musea en dergelijke, vissen, kanoën, roeien, wandelen en het bezoeken van dagcampings en picknickplaatsen.

Behoeft aan kleinschalige vormen van recreatie

Een van de belangrijkste uitgangspunten van de Kampeerwet is het scheppen van voorwaarden om de mogelijkheden van de verblijfsrecreatie te verruimen. Deze verruiming kan vooral gevonden worden in het uitbreiden van de kampeermogelijkheden die gerekend worden tot de bijzondere exploitatievormen: kamperen bij de boer, groepskamperen, incidenteel kamperen, kamperen in een tijdelijk kamphuis, blokhuut of agrarisch bedrijfsgebouw, kamperen op eigen grond (niet zijnde bij de woning) en kortkamperen. De reden dat deze mogelijkheden in de Kampeerwet zijn opgenomen komt enerzijds doordat een toenemende behoefte gekonstateerd is aan meer individuele vormen van kamperen en anderzijds hoopt men hiermee te bereiken dat het kamperen meer betaalbaar wordt voor alle groepen van de bevolking. Anders geformuleerd: met de nieuwe Kampeerwet kan beter ingespeeld worden op de actuele maatschappelijke situatie.

Ook wat de dagrecreatie betreft blijkt de belangstelling van de recreant voor een groot aantal van de onderscheiden vormen van kleinschalige recreatie nog steeds toe te nemen. Dit is voor het eerst meer systematisch onderzocht in 1977 door het Instituut voor Toegepaste Sociologie (ITS). In het onderzoek 'De voorkeur voor intensieve en extensieve recreatie'

skoorden de meeste vormen van extensieve recreatie opvallend hoog.

Een en ander is nog eens bevestigd door de uitkomsten van een aantal recente studies. Zo is uit het onderzoek 'Recreatie in agrarisch gebied' (ITS-1984) gebleken dat fietsen (80%), wandelen (70%) en autorondritten (67%) de meest beoefende vormen van dagrecreatie zijn. In de ITS-studie, die plaats heeft gevonden in een veenweidegebied ten noorden van Zoetermeer en in een zandgebied ten zuidoosten van Den Bosch, gaven de ondervraagden als belangrijkste reden voor het recreëren in een agrarische omgeving op: het kunnen genieten van (de rust in) de omgeving en de activiteiten die ze daar kunnen verrichten. Vooral de combinatie van het passieve (ondergaan) en het actieve element maakte voor hen het recreëren in een agrarisch gebied zo aantrekkelijk. Opvallend is echter ook dat de bijzondere kenmerken van de betrokken omgeving (gewassen op de velden, vee, vogels) niet vaak als motief genoemd werden.

Rekening houdende met de nog steeds voortgaande individualisering van de maatschappij enerzijds en met de te verwachten toename van de vrije tijd anderzijds, mag worden aangenomen dat de behoefte aan (meer individueel te beleven) kleinschalige vormen van recreatie in het algemeen nog zal toenemen.

Aanbevelingen en conclusies

• Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat bij kleinschalige vormen van recreatie steeds sprake is

van (recreatief) medegebruik. Dit medegebruik kan plaats hebben in gebieden met een hoofdfunctie landbouw, bos (voor houtproductie), natuur en water.

• Het feit dat het ondergeschikt medegebruik één van de belangrijkste kenmerken van de kleinschalige recreatie is, geeft tevens aan dat er duidelijke grenzen zijn aan de mate waarin dit mogelijk is. Zodra de hoofdfunctie hierdoor in gevaar komt, cq. negatief wordt beïnvloed, is er geen sprake meer van ondergeschikt medegebruik. Naast objectieve criteria dient men hierbij ook rekening te houden met subjectieve maatstaven. Uit het reeds eerder genoemde ITS-1984 onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat weinig boeren te kennen hebben gegeven bedrijfseconomisch gezien nadeel te hebben van het recreatief medegebruik van agrarische gebieden. Irritatie is daarentegen wel konstateerd. Dit betreft met name het achterlaten van afval en recreatief autorijden op de smalle landbouwwegen. Vanuit de recreant gezien zijn er overigens ook grenzen, in die zin dat bij te intensief (recreatief mede)gebruik met name het aspect 'rustig passief ondergaan' verloren gaat.

• Ten aanzien van de kleinschalige dagrecreatie dient men rekening te houden met het feit dat de ruitersport moeilijk te combineren valt met het wandelen en fietsen.

• Bij het toekennen van prioriteiten ten aanzien van de diverse vormen van kleinschalige recreatie, dient zowel rekening gehouden te worden met de ligging ten opzichte van de herkomstgebieden (stedelijke centra),

als met de specifieke kenmerken van het gebied. Een en ander kan het best gerealiseerd worden door middel van het aangeven van een zonerings.

• Rekening houdende met de toenemende behoefte aan kleinschalige voorzieningen, dient hieraan zoveel mogelijk tegemoet te worden gekomen. Dit te meer omdat de belangstelling hiervoor groot is, zowel vanuit de vraagzijde, als vanuit de aanbodzijde. Dit laatste heeft met name betrekking op de verblijfsrecreatie.

• Hoewel een vergroting van de diversiteit van de verblijfsrecreatieve mogelijkheden voor iedere regio als een verbetering van het aanbod beschouwd kan worden, dient de totale toename van de capaciteit niet van dien aard te zijn dat hierdoor de concurrentiepositie van de bestaande recreatiebedrijven in gevaar wordt gebracht.

• Uit visueel landschappelijke overwegingen dient een zeer terughoudend beleid te worden gevoerd ten aanzien van het kamperen op eigen grond, omdat hierdoor het gevaar bestaat dat incidentele kampeermiddelen 'her en der' gedurende het gehele jaar het landschap ontsieren.

• Termen als 'ekologisch inpasbaar', 'gericht op beleving van natuur en landschap' of 'natuurrecreatie' dekken het begrip kleinschalige recreatie maar zeer ten dele. Daarom is het beter te spreken van 'in de omgeving inpasbare' vormen van recreatie.

Skitsjes Zangs kwetsbare oevers

